

A gyermekmenhely- irodalom Magyarországon

KPZ 993

Lezárás dátuma: 2015. január 6.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	2
Az árvaházak kialakulásának története	3
Árvaházak létrejötte Magyarországon	4
A magyar állami gyermekvédelem megalakulásának közvetlen előzményei	6
Az állami gyermekvédelem kialakításának jogi keretei	7
A megalapítás, a kezdetek	9
A Budapesti Állami Gyermekmenhely	11
A budapesti gyermekmenhely első évei (1903-1907)	11
A Menhely történetének következő időszaka (1907-1924)	13
1. A Menhely telke	13
2. A Menhely épülete	13
3. A Menhely ünnepélyes átadása	16
4. A Menhely élete az I. világháború és a Tanácsköztársaság idején	17
A Gyermekmenhely fénykora (1925-1945)	19
1. Barabás Zoltán életrajza	19
2. A megfontolt és széles látókörű igazgató	22
3. Emlékezete?	25
4. Élet a gyermekmenhelyen	25
5. A gyógyító tevékenység – a kórházi rész fejlődése	27
A háború és a háború után (1953-ig)	30
Befejezés	32
Felhasznált irodalom	33
Melléklet 1.	35
Melléklet 2.	36
Melléklet 3.	37
Melléklet 4.	38
Melléklet 5.	39
A felhasznált képek forrásai	40

Bevezetés

Szellemi és tárgyi örökségeink megismerése és megőrzése talán az egyik legnehezebb feladat a mai, digitalizált világunkban. Természetesen vannak „kiemelt”, többszörösen feltárt és publikált, megőrzésre szánt kulturális területek; de számtalan, a feledés homályába merült értékkel rendelkezünk. Ezen örökségek egy bizonyos korszak társadalmának szellemiségét, világnézetét képviselik és jelképezik. Ezek az emlékek nemcsak tárgyi emlékek, hanem olyan személyek emlékei és hagyatékai is, akik életüket tették fel egy-egy ügyre, melyet képviseltek; vagy épp melytől az emberiség jobbítását remélték. Az örökségek egy része tovább él, és emlékezünk rájuk; egy része átalakul, és új funkcióval, de továbbra is a társadalom része marad; és van olyan terület, mely elsodródik a történelmi változásokkal és eltűnik a ma élő emberek emlékezetéből.

A dolgozatomban ismertetett intézmény fenti felosztásba való besorolása nem egyszerű: maga az intézet és szervezeti rendszere megszűnt; feladatát más intézmény látja el a mai napig is. Kórházi tevékenységét eredeti helyén folytatják, és ennek révén Magyarország legnagyobb gyermekkorháza működhet a fővárosban.

A Magyar Állami Királyi Gyermekmenhely történetéről legutóbb 1928-ban jelent meg könyv – és noha néhány folyóiratcikkben a kerek évfordulókon még történt megemlékezés – az 1945-ös megszűnés óta nem született újabb összefoglalás. Dolgozatomban megpróbálom a fellelhető irodalmak alapján feltárni ennek, a társadalmában egyedülálló intézménynek a történetét, működését, és a legmeghatározóbb egyéniségének életét.

Az eredeti tervem, a menhellyel kapcsolatos irodalom teljes feltárása sajnos még nem sikerült. Több időre van szükség ahhoz, hogy egy mindent átfogó, a teljességre törekvő, menhelyi téma- és szakbibliográfia elkészülhessen. Hiányos összeállítással nem szeretnék előállni. Ebből a meg gondolásból kiindulva határoztam úgy, hogy a kutatásaim során összegyűlt hatalmas mennyiségű anyagból egy történeti áttekintést nyújtok a témához. Ennek következtében dolgozatom címe nem áll teljesen összhangban írásművem tartalmi kifejtésével, viszont az OTDK központi szabályozása értelmében a címen már nem változtathattam az intézményi forduló után. Bízom azonban abban, hogy bíráló olvasóim ezt az anomáliát nem tekintik végzetesnek. Megértésüket ezúton is köszönöm!

A források feltárása közben, pont az anyag sokrétűsége és mennyisége miatt szűkítenem kellett a kutatás területét. Ezért kizárólag a Magyar Állami Királyi Gyermekmenhely Központi Intézetét, a Budapest, Üllői út 86. szám alatt működő „anyaintézmény” történetét próbálom meg ismertetni.

Az árvaházak kialakulásának története

Az elhagyott vagy árva gyermekek ügyét az ókori társadalmak nem a maihoz hasonlóan kezelték. Spártában Lykurgos, Kr. e. 880-ban a beteg és gyenge kisdedek megmentését nem tartotta állami érdeknek, és Solon törvényei szerint (Kr. e. 594) sem tartják bűnnek a „felesleges” gyermekek megölését. Arról is vannak források, hogy Rómában, a XI. városrészben, vagy az avertini hegyekre tették ki a csecsemőket. A csecsemők mellé állított korszokban valamely értéket helyeztek el; vagy az életben tartás, vagy a temetés költségeinek fedezésére. Az ilyen körülmények ellenére is életben maradó gyermeket rabszolgának tekintették.¹ Más elbírálás alá estek az árva gyermekek: Athén az ún. „orphanophylakes”-ekben nevelte az elesett katonák árváit, míg a római császárok az „orphanotrophiai”-ban helyeztették el az árvákat, kik a császár véencei voltak („Alimentarii pueri et puellae”).

Nagy Konstantin volt az, aki Kr. u. 315-ben megtiltotta a „gyermekkivetés és áruba bocsátás” jogát és Kr. u. 330-ban megalapította az első árvaházat Konstantinápolyban. Nagy Szent Basil pedig Neocasáreában (370) alapított szegényházat, melyet az árvák ellátására is szánt.²

A kereszténység elterjedésével egyre több templom mellett alapítanak lelencházat. Milánóban Kr. u. 787-ben Dartheus püspök, Montpellierben Kr. u. 1180-ban a Szent Lélekről elnevezett szerzetesek. A Rómában 1198-ban, III. Ince pápa által alapított menhely³ rendelkezett először az ún. forgóládával (ruota v. torno), mely a törvénytelen gyermekek szüleinek névtelenségét biztosította.

A reformáció idején a polgárság már megpróbálja függetleníteni magát e területen is az egyháztól, önálló szegényüggyel és saját jótékonyági tevékenységgel kezdi el kezelni a gyermekvédelem ügyét. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy a felügyelet az állam kezében volt, de a gazdaságosság szempontjait is figyelembe kellett venni. Ez a kényszerítő körülmény eredményezi azt, hogy a lelencgyerekeket együtt gondozzák a fogvatartottakkal. Hamar látható volt ennek negatív hatása.

Új megoldásokat kellett keresni, melyet először Hollandiában figyelhetünk meg: önálló árva- és lelencházak alapítására kerül sor, elsőként Hamburgban, 1604-ben. Az árvaházakat megürült kolostorokba telepítik. (1572-ben Augsburg, majd később 1695-ben Halle)⁴. Ez utóbbiban egyben szegényiskola is működik, és később ez a hallei árvaház szolgál majd mintául az európai

¹ BÓKAY János (1935): A forgóládák a régi lelencházak szolgálatában
Anya- és Csecsemővédelem. 8. 234-244 p.

² DEUTSCH Ernő (1908): Árvaházakról. – Budapest : Wodianer.

³ DEUTSCH Ernő (1912). Lelencházakról és árvaházakról

In.: Közlemények a gyermekvédelem és gyermekhygiene köréből. - Budapest: Posner és fia. - 29-55. p.

⁴ DEUTSCH Ernő (1912). im. – 35 p.

árvaházak kialakításához.

Párizsban 1636-ban kerül sor az első árvaház átadására. Az elhagyott gyerekek helyzete másfél évszázaddal később egyre rosszabbá válik; így 1811-ben maga Napóleon ad utasítást további árvaházak létrehozására – és a lelencek ellátását állami feladatnak minősíti. (Szám szerint 271 menhelyet alapítanak ezen időszakban, Franciaországban.)

Oroszország egy évszázaddal később hoz létre hasonló intézeteket. (Moszkva – 1783, Szentpétervár – 1770)⁵

Csupán a XIX. század végére sikerül a szegényügyet és a gyermekvédelmet különválasztani: Németországban ez a hamburgi árvaház esetében történik meg először, 1892-ben. Ezen szétválástól kezdve figyelhetjük meg a gyermekvédelem különböző utakon való fejlődését:

- a „latin” népeknél a ZÁRT
- a „germán” népeknél pedig a NYITOTT gondozási formát.⁶

A XIX. – XX. század fordulóján tehát már mindenütt találhatunk árvaházakat, de ezek fenntartása, ellátása inkább jótékony szervezetek adománygyűjtésén illetve az egyéni adományozók jóindulatán múlik.

Árvaházak létrejötte Magyarországon

A magyar gyermekvédelem első csírái már Szent István törvényeiben is megtalálhatóak. Ő az, aki az özvegyekről és árvákról is rendelkezik, sőt az Esztergomban és Pécsváradon alapított kórházakban az elhagyott csecsemők részére külön helyiséget is kijelöl. Gellért püspök az, aki püspöki székhelyén otthont biztosít az elhagyott gyermekeknek és iskolát is szervez nekik.⁷

Könyves Kálmán I. törvénykönyvének 58. fejezete az abortuszt, a gyerekgyilkosságot és a gyerek magára hagyást halállal sújtja.⁸

1658. évi törvény 68. §-a, és az 1723. évi törvény 1. pontja már a községekre rója kötelességként a talált csecsemő ellátását és felnevelését.

Mária Terézia 1763. július 20-án Nagyszebenben alapít árvaházat saját jövedelméből.

Magyarországon, a társadalmi úton való lelencügy kezelés első lépései II. József nevéhez fűződnek, aki 1784-ben rendeleti úton hoz létre hatóságilag szervezett lelenházakat. Ennek

⁵ BÓKAY János (1935): A forgóládák a régi lelenházak szolgálatában
Anya- és Csecsemővédelem. 8. 234-244 p.

⁶ CSORNA Kálmán : A gyermek és ifjúságvédelem történeti fejlődése
In.: CSORNA Kálmán (1929): A szociális gyermekvédelem rendszere. – Budapest : Eggenberger. – 17-29 p.

⁷ RUFFY Pál (1928): A magyar állami gyermekvédelem kialakulása
In.: Felsődriethomai Pettkő-Szandtner Aladár (szerk.): A huszonöt éves állami gyermekvédelem emlékkönyve. - [S.I.]:
Népjóléti Minisztérium. – 227-260 p.

⁸ SZALÁRDI Mór (1900): Az elhagyatott gyermekek ügye Magyarországon
Gyógyászat 40. (32) 5-8 p.

hatására történik meg az első magyar felajánlás, Sándor István végrendeletében:

„Szlavnitzai és Lukai Sándor István, Temetvény várának örökös ura Bécsben 1793. augusztus 12-én kelt végrendeletében a következőképen rendelkezett:

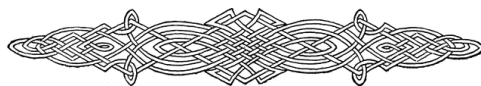
„Ugyanott, az ország közepén a szegénygyermek számára, kik a szülőktől elhagyattnak s talált gyermekeknek neveztetnek, egy oly háznak felállítására, mely a németektől Findlingshausnak neveztetik, hagyok ötezer forintot, azaz 5000 ft. Hasonlóképen a szülésháznak (Geburthaus) ott való felállítására rendelek ötezer forintot, azaz 5000 ft. ” „⁹

Sándor István 1815-ben bekövetkezett halálával, a végrendeletnek megfelelően a felajánlott pénz rendelkezésre áll – de egyelőre nem kerülhet felhasználásra. (Ez az összeg fogja képezni a majdan Budapesten felállítandó Állami Gyermekmenhely építési költségének alapját.)

Még egy személyes felajánlásról kell említést tennünk: Gonitzky János György 1797-ben 12.000 Ft-ot ajánl fel árvaház alapítási célra – ám a kamatok nem elegendőek egy menhely fenntartására. Gonitzky saját házában „próba árvaházat” nyit, de sajnos nincs megfelelő fedezet. Így a hely bezár. Továbbra is megoldatlan az elhagyott és árva gyermekek ügye.

1848-ban a Pesti Szegény Gyermekkérdőház felvállalná a talált gyermekek gondozását, ám ez sem megoldható a főváros szerint. 1868-ban létrejön a Lelenczház-Egyesület – melyet hamarosan államilag betiltanak. Több egyéb próbálkozás után 1885-ben megalakul a Szegény Beteg Gyermekek Egyesülete, mely Szalárdi Mór irányításával működik, 1891-től Fehér Kereszt Egyesület néven.¹⁰ (Ez az egyesület építteti meg a Tüzoltó utcai Fehér Kereszt Gyermekkérdőházat, ami a mai II. Gyermekklinika jogelődje volt.)

A jó szándék és az akarat megvolt, és az is egyértelművé vált, hogy állami megoldást kell találni a gyarapodó árva illetve kitett gyermek ellátására, de még bő 10 évet kell várni arra, hogy az állami gyermekvédelmet szabályozó törvény megszülessen.

⁹ RUFFY Pál (1928): A magyar állami gyermekvédelem kialakulása
In.: Felsődriethomai Pettkő-Szandtner Aladár (szerk.): A huszonöt éves állami gyermekvédelem emlékkönyve. - [S.I.]:
Népjóléti Minisztérium. – 227-260 p. – 237 p.

¹⁰ SZALÁRDI Mór (1900): Az elhagyatott gyermekek ügye Magyarországon
Gyógyászat 40. (32) 5-8 p.

A magyar állami gyermekvédelem megalakulásának közvetlen előzményei

Szalárdi Mór¹¹, a Rókus Kórház szülészeti orvosa az, aki a lelencek ügyének képviselőjeként az orvostársadalom összefogását remélve kezdett egy lenczház létesítésén fáradozni. Erről így ír:

„Személyes tanúja s némileg részese is voltam a lenczházi mozgalomnak.”¹²

Ám ahogy nagyobb nyilvánosság elé tárja elképzeléseit, nem várt támadásokkal találja magát szembe:

„Bajon csak állami lenczház felállítása által lehet segíteni, de alig hogy a lenczház felállításának eszméje a nyilvánosság elé került, ... leghevesebben a „szakértők” megtámadták.”¹³

Az ellenzők a német szakirodalomra hivatkozva tartottak a törvénytelen gyermekek számának növekedésétől, és attól, hogy ez a lehetőség felszabadítja majd az anyákat a gondoskodás felelősségétől. Következő indokuk pedig a várható növekvő gyermekhalandóság volt. Szalárdi statisztikákkal és a külföldi árvaházak adataival bizonyítja igazát, és sikerül meggyőznie a kételkedőket. Eléri, hogy az Orvosegyesület 1879. április 5-én feliratot intézzen a kormányhoz. A kormány tervezetet kért, melyet az Egyesület el is készített; és mivel a közvélemény és a képviselők is egyre erőteljesebben követelték az árvák ügyének rendezését, egy bizottság felállítására kerül sor. Az orvosi bizottság (Grosz Lipót, Schermann dr., Eröss dr. és Szalárdi Mór) feladata a lenczház részletes tervezetének elkészítése volt, míg a gazdasági bizottság (Ivánka Imre elnökletével) a szükséges anyagiak előteremtéséről gondolkodott. Ekkor születik meg az intézet elnevezése is:

*„noha a lenczház ellen való előítéletek akkor már szűnőfélben voltak, mégis a szótól annyira idegenkedtek, hogy a megteremtendő intézményt országos **gyermekmenhelynek** nevezték el.”¹⁴*

Mindaddig, míg az állami felügyelet megszületik, több társadalmi kezdeményezésre alapított intézmény próbál segíteni. A Fehér Kereszt Egyesület kórházában például minden gyermekágyas felvételre kerül, míg az újszülött dajkaságba nem adható.¹⁵

(Hasonló módon alapítványi ill egyesületi formában működik az Országos Első Gyermekek-Menedék Egyesület (1870), a Protestáns Országos Árvaház (1859), a Mayer Ferenc fiú Árvaház (1887), a

¹¹ (1851-1914); orvos, sebész és szülész. 1874-ben Bécsben szerzi oklevelét. 1902-től az Állami Gyermekmenhelyek igazgatója.

¹² SZALÁRDI Mór (1892): Néhány szó a lenczház történetéhez. – Budapest : Mezei. – 2 p.

¹³ SZALÁRDI im. uo.

¹⁴ SZALÁRDI im. – 5. p.

¹⁵ SZALÁRDI im.

Pesti Izraelita Hitközségi Fiúárvaház (1869), a Pesti Izraelita Leányárvaház (1867), a Báró Hirsch Árvalány-Menhely (1875)). Ezek mellett több gyermekvédelmi egyesület is próbál segíteni a szegény gyerekek napközbeni ellátásában.)¹⁶ Ám ezen intézmények, elsősorban az anyagi határok miatt nem képesek az egyre növekvő számú rászorulóknak jobb körülményeket biztosítani. Egyre sürgetőbb az állami részvétel megteremtése.

Az állami gyermekvédelem kialakításának jogi keretei

Noha az Országgyűlés már 1871-ben felkérte a belügyminisztert, hogy próbáljon szülő- és lelencházak számára megfelelő költségvetési keretet biztosítani, az első tényleges intézkedés 1885-ben történik meg. Ekkor alapítják meg a Szalárdi Mór által említett bizottságokat, melyek javaslatait végül nem tárgyalják meg. A következő lényeges dátum 1895 – amikor az akkori belügyminiszter, Hieronymi Károly ígéretet tesz az elhagyott gyermekek ügyének rendezésére. Ekkor nemcsak a fővárosi, hanem a vidéki árvaházak kérdése is felvetődött. A főváros telket is felajánl a Hajcsár út – Angol utca sarkán, sőt a lelencház tervezésére is megbízást ad.

Mindaddig, míg a fenti intézkedések meg nem valósulnak, az állam a Fehér Kereszt Egyesülettel, valamint a Budapesti Első Gyermekmenedékhely Egyesülettel köt „szerződést”, melyben tartásdíj fizetését vállalja az ellátásért cserébe. (1899. május 19.) Az állam által ellátott gyermekek száma 1899-ben 2316, 1900-ban pedig már 4214 fő. Szalárdi Mór, a Fehérkereszt Egyesület igazgatójaként vidéken is fiókinézeteket szervez, így biztosítva a vidéki árvák elhelyezését.¹⁷

Széll Kálmán miniszterelnök¹⁸ lesz az, aki megalkotja a Gyermekvédelmi törvényt. Az 1901. évi VIII. törvénycikkelyben a talált, valamint a hatóságilag elhagyatottnak nyilvánított hét éven aluli gyermekek ellátásáról gondoskodnak, míg az 1901. évi XXI. törvény ezt a 15. életkorig kiterjeszti.

A törvény meghatározza az elhagyatott gyermekek fogalmát, a családi krízishelyzetek esetén biztosítja az állam segítségét és az intézeti elhelyezést. Garantálja az állami gyermekvédelmet, és kijelenti, hogy igényt tart a társadalom kisegítő munkájára.¹⁹

A jogszabály egyedülálló Európában. A törvénnyel együtt kialakított gyermekmenhelyi rendszer több európai ország csodálatát kivívja – és hasonló rendszer kialakítására ösztönzi.

¹⁶ Gyermekvédő intézetek Magyarországon (1899). – Budapest : Pesti.

¹⁷ Jelentés az Állami Gyermekmenhelyeknek 1903.-ik évi munkásságáról (szerk. Ruffy Pál) (1905). – Budapest : Schmidl.

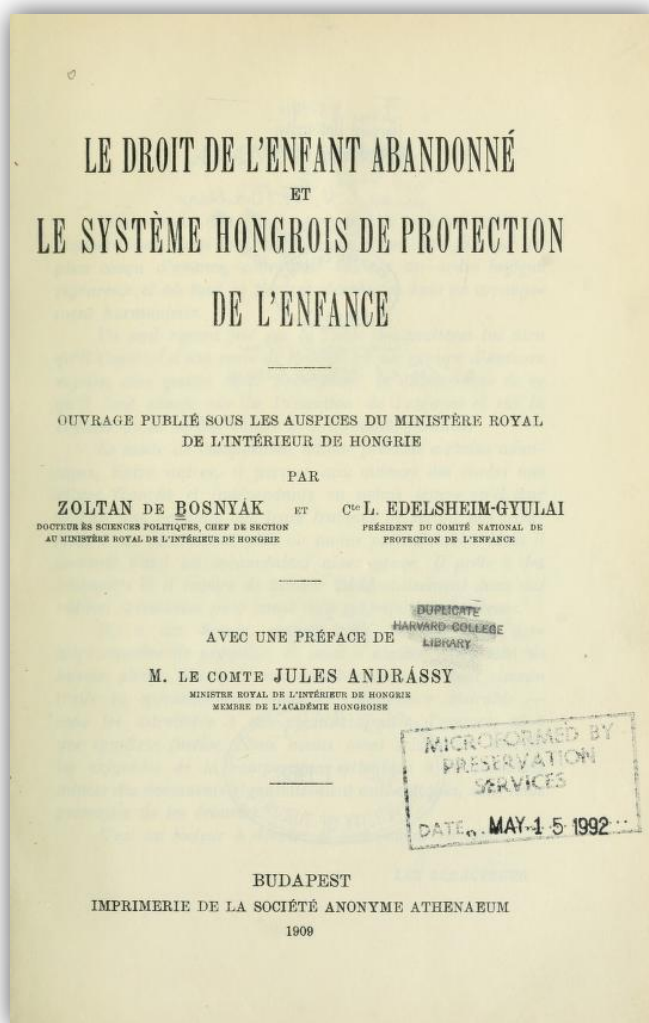
¹⁸ (1843-1915), miniszterelnök, pénzügyminiszter, a századforduló jelentős politikus

¹⁹ RUFFY Pál (1928): A magyar állami gyermekvédelem kialakulása

In.: Felsődriethomai Pettkó-Szandtner Aladár (szerk.): A huszonöt éves állami gyermekvédelem emlékkönyve. - [S.I.]: Népjóléti Minisztérium. – 227-260 p.

Angliából, Oroszországból érkeznek minisztériumi képviselők tanulmányozni a magyar szabályozást, a bécsi Pestalozzi Intézet állandó munkakapcsolatban áll a hazai gyermekvédelem irányítóival. A gyermekvédelem magyar rendszeréről több nemzetközi konferencián is tart előadást Ruffy Pál, illetve Szana Sándor.

A magyar rendszer népszerűsítésére íródik meg a „Le droit abandonné et le système hongrois de protection de l'enfance” című könyv Bosnyák Zoltán és Edelsheim-Gyulai Lipót szerzőségével.²⁰ Az előszót Andrassy Gyula belügyminiszter írja. A kötet révén az egész világ megismerheti a gyermekvédelem hazai módszerét.

1. kép –
A magyar gyermekvédelem rendszerét ismertető könyv
címlapja

²⁰ BOSNYÁK Zoltán - EDELSHEIM-GYULAI Lipót (1909):
Le droit de l'enfant abandonné et le système hongrois de protection de l'enfance. – Budapest : Atheneum.

A megalapítás, a kezdetek

A törvény megalkotása után, az országos felügyelet biztosítására szükségessé vált egy vezető kijelölése. Széll Kálmán erre legalkalmasabbnak **Ruffy Pált**²¹ tartotta, akit 1903-ban nevezett ki e tisztségre. Ruffy nagy lelkesedéssel és lendülettel veti bele magát a munkába, és mint a budapesti menhely első igazgatója, a fővárosi rendszer kialakításával is foglalkozik. 1914-ben tartott előadásában így határozza meg a gyermekmenhelyeket:

„Az állami gyermekmenhely az az intézmény, mely az elhagyatott gyermeket a saját kezdeményezéséből, vagy mert az arra illetékes hatóság oda utalta, felveszi és a számára körülhatárolt területen elhelyezéséről gondoskodik.

*Az állami gyermekmenhely három feladatkört tölt be: az egyik, hogy felveszi a gyermeket; a második, hogy visszatartja mindaddig, míg kihelyezéséről gondoskodik; a harmadik, hogy a beteg gyermeket gyógyítja. Ennélfogva a gyermekmenhely közigazgatási hivatal, mely a gyermek jogviszonyaira vonatkozó összes jogügyleteket lebonyolítja; gyermekszálló, amelyben a gyermek addig tartózkodik, míg az alkalmas vasúti vonat végleges elhelyezése céljából a vidékre nem szállítja; végre egy minden részletében szakszerűen és a modern hygiene követelményei szerint berendezett csecsemő- és gyermekkórház.”*²²

Ruffy mellé igazgató-helyettesként Szalárdi Mór kerül kinevezésre, aki orvos-szakmailag szervezte és tervezte a menhelyi ellátást. A fővárosin kívül 16 városban hoznak létre állami gyermekmenhelyet: **Aradon** (átadva: 1904. május 1.), **Gyulán** (1904. október 29.), **Debrecenben** (1904. október 15.), **Kecskeméten** (1904. október 28.), **Kolozsvárott**, **Nagyváradon** (1904. május 11.), **Pécsett** (1904. augusztus), **Szabadkán** (1904. július 27.), **Szegeden** (1904. április 16.), **Veszprémben** (1904. október 15.), **Kassán** (1904. december 1.), **Marosvásárhelyen** (1904. augusztus), **Munkácson** (1905. október 31.), **Rimaszombaton** (1905. október 1.), **Szombathelyen** (1904. július 18.), és **Temesvárott** (1904. május közepe). Az intézmények élére nagyrészt gyermekorvosok kerülnek, akik nemcsak közigazgatásilag, hanem szakmai szempontból is irányítják a menhelyeket.

A gyermekvédelmi törvény megalkotóinak a családi nevelés elsőbbsége lebegett a szeme előtt, így a Menhelyekre kerülő gyermekek kevés ideig és kivételesen tartózkodtak ezen intézményekben. A gyógyításra, ápolásra nem szoruló gyerekek vidékre kerültek nevelőszülőkhöz.

²¹ (1854-1934), Bars megye alispánja, kormánybiztos

²² RUFFY Pál (1914): Az állami gyermekvédelem. – Budapest : [K..n.]. – 362 p.

(Őstermelők, iparosok, gazdák fogadták be a rászorulókat.) Egy-egy településre (un. telepre) több gyereket is kihelyeztek, és ellátásukat rendre ellenőrizték. (Ezt a tevékenységet a telep-felügyelők végezték elsősorban.) Azok a gyerekek, akik jobb képességűek voltak kerültek csak tanintézetekbe, ahol felsőbb iskola elvégzését tudták nekik biztosítani.²³

A menhelyi „hálózat” szervezeti felépítésére, általános feladatainak részleteire most nem térnék ki a szűkös terjedelmi korlátok miatt – erről részletesen több kötetben is olvashatunk: lásd pl. Ruffy Pál idézett művét.

²³DICKMANN Mátyás (2001): A fővárosi Gyermek- és Ifjúságvédő Intézet (GYIVI) története Család-Gyermek-Ifjúság 10. (3) 4-9 p.

A Budapesti Állami Gyermekmenhely

A budapesti gyermekmenhely első évei (1903-1907)

Saját épület egyelőre nem áll a fővárosban a menhely rendelkezésére, így a Fehér Kereszt Országos Egyesület tulajdonában lévő IX. kerületi, Tűzoltó utca 7. és 9. számú házaiban indul meg a tevékenység. Az elhelyezkedésről részletesen beszámol az 1903. évi jelentés:

„A 9. számú ház egészen, a 7. sz. háznak földszintje és I. emelete, a keletre eső rész II. emelete az intézet részére évi 21990 koronáért bérbe vétetett addig, míg az állami gyermekmenhely saját háza fel nem épül.”²⁴

A 9. számú ház alagsorában volt a konyha, a mosó és szárító kamara, a kazánok, és a raktárak. A földszinten orvosi vizsgáló, a dajkák ebédlője, valamint a vidéki menhelyekbe átutalt anyák és nagyobb gyermekek ideiglenes tartózkodási helyül szolgáló négy szoba. (Budapesten ugyanis tartósan csak a beteg, gyenge fejlettségű, különösebb ápolást és orvosi gondozást igénylő gyerekek maradtak. A többieket vidéki menhelyekre vagy azok telephelyeire szállították.) Az I. emeleten a beteg gyermekek elhelyezése történt, míg a II. emeleten, a betegszobák mellett még egy orvosi műtőszoba is volt.

A 7. számú házban zajlott elsősorban az adminisztráció: a földszinten az orvosi és adminisztrációs szobák voltak a várószobákkal együtt, az I. emeleten az irodák, és az anyák és újszülöttjeik elhelyezésére szolgáló terem, melyből még egyet találhattunk a II. emeleten.²⁵

A beteg gyermekeket Szalárdi Mór mellett Szabó Mihály és Gobbi Gyula segédorvosok látják el, és további 3 felügyelő orvos segédkezik. 5 ápolónő, 1 felügyelőnő és több, mint 20 adminisztratív dolgozó látja el a feladatokat. Több orvos jár konzultálni (szemész, fülész, nőorvos, műtőorvos) – akik némelyik ellenszolgáltatás nélkül végzi e tevékenységet.

Az intézet forgalma már ebben az első évben is hatalmas: a 120 csecsemőágygal, 120 nagy ágygal és 19 gyermekágygal működő menhely 5892 (!) gyermeket látott el, ápolt, illetve közvetített tovább. A kórházi részleg is kialakul a belgyógyászati osztály mellett szemészeti és sebészeti is működik. A csecsemőhalandóság európai összehasonlításában a fővárosi menhely mutatja ki a legjobb eredményt: míg pl. Milánó árvaházában 41%-os, addig Budapesten csupán 15,44% a halálozás.

²⁴ Jelentés az Állami Gyermekmenhelyeknek 1903.-ik évi munkásságáról (szerk. Ruffy Pál) (1905). – Budapest : Schmidl. – 49 p.

²⁵ Jelentés az Állami Gyermekmenhelyeknek 1903.-ik évi munkásságáról (szerk. Ruffy Pál) (1905). – Budapest : Schmidl. – 49 p.

1904-ben kerül a Menhelyre Dr. Torday Ferencz, aki több évtizedig lesz meghatározó alakja a menhelyi betegellátásnak, és a tudományos tevékenységnek. A forgalom – egy belügyminisztériumi rendeletnek köszönhetően – csökkent, 1256 gyerek került felvételre. A rendelet ugyanis csak beteg gyerekek felvételére adott engedélyt, a többi gyermeket azonnal vidéki menhelyre irányítják.

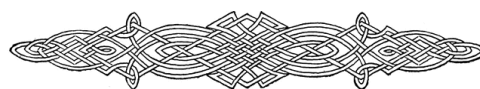
A további években is évi közel 2000 gyermek kerül a fővárosi menhely gondozásába. Noha helye továbbra is elég szűkös, igyekszik megfelelni az országos rendszerben betöltött feladatának is, hisz

- ❖ „az összes vidéki menhelyből átveszi azokat a beteg gyermekeket, kiknek betegsége különleges gyógykezelést igényel ...
- ❖ a menhely az egészségügy és gyógyászat érdekeinek szolgálatában a rendelkezésre álló anyagot tudományosan feldolgozza, vegykonyhája van és külön kórbontóval rendelkezik.”²⁶

Az viszont biztos, hogy az ekkor már épülő, és sokkal nagyobb épületre egyre inkább szükség van.

2. kép
A Tűzoltó utca 7-9. szám épülete - ma

²⁵ Jelentés az állami gyermekmenhelyeknek 1906. évi munkásságáról (szerk. Ruffy Pál) (1908). - Budapest : Pátria. – 15 p.

A Menhely történetének következő időszaka (1907-1924)

1. A Menhely telke

Budapest székesfőváros közgyűlése 1379. számú határozatában²⁷ a már előzőleg Zuglóban kijelölt 8000 négyszögölnyi terület helyett az akkor még X. kerület, Üllői út és Orczy út sarkán lévő, 4500 négyszögöl területű telket engedi át örök használatul állami gyermekmenhely számára. A fővárosi tanács által 218.188/905. VI. alatt, és a belügyminiszter által jóváhagyott 134.089/905.V. szám alatt hagyja jóvá a használati szerződést.

„...azzal a korlátozással, hogy a telken kizárólag csak az állami gyermekmenhely céljára szolgáló épületet szabad csak emelni, és úgy a telek, mint a rajta emelendő épületek is, mindenkor kizárólag csak a gyermekmenhely céljára lesznek használhatóak.”²⁸

A használati szerződés másik fontos pontja még, hogy a felvett gyerekeket kizárólag magyar családoknál lehet elhelyezni.

Az építési munkálatok 1905. november 27.-én kezdődnek, 1906. május 5.-én kerülhet sor a bokréta ünnepségre, s 1907. július 23.-án – sokévi várakozás után – a Budapesti Magyar Királyi Állami Gyermekmenhely saját épületébe költözhet.

2. A Menhely épülete

Ybl Lajos²⁹ tervezi meg a Menhely épületét – melyről így ír az Építő Ipar című folyóirat 1909. 1. számában:

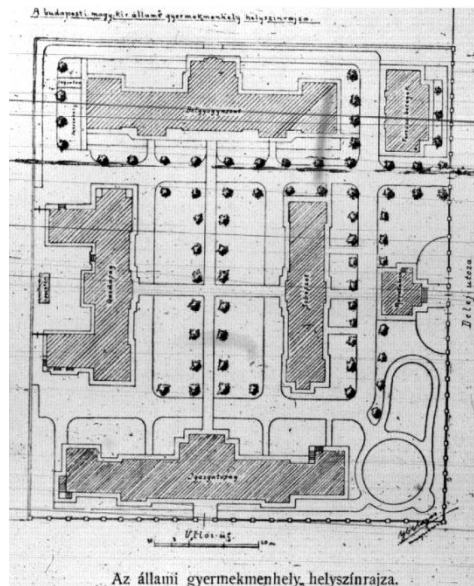
„A budapesti állami gyermekmenhely azonban Sándor János [!István] által évtizedek előtt lelencvázi célokra tett 10.000 forintos alapítványnak az időközi kamataival 1,200.000 koronára felszaporodott összegéből épült az Üllői-úton a székesfőváros közönsége által ez intézmény céljaira adományozott 5 hold területen 1907. évben ...”³⁰

²⁷ Budapest Székesfőváros Törvényhatósági Bizottsága Közgyűlési Jegyzőkönyve (1904.) . - <http://archivportal.arcanum.hu/>. – Hozzáférés 2014. december 20.

²⁸ BARABÁS Zoltán (1928): A budapesti M. Kir. Állami Gyermekmenhely története In.: Felsődriethomai Pettkő-Szandtner Aladár (szerk.): A huszonöt éves állami gyermekvédelem emlékkönyve. - [S.I.]: Népjóléti Minisztérium. – 9-27 p. – 10 p.

²⁹ (1855-1934) építész, Ybl Miklós unokaöccse.

³⁰ YBL Lajos (1909): Az állami gyermekmenhely Budapesten Építő Ipar 33. (1) 1 p.

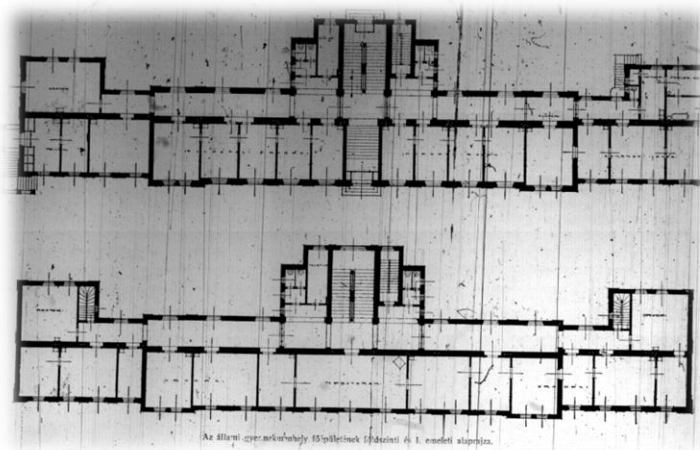
3. kép

Az új épület 6 pavilonból állt. Az Üllői útra néző 2 emeletes főépület földszintjén került elhelyezésre az adminisztráció, a hivatali helyiségek, lakások, a szuterénben raktárak. Az első emeleten kapott helyet a díszterem, és további lakások is.

4. kép

A Menhely főépülete az Üllői úton

5. kép

A Főépület és emeletének alaprajza

Az udvar jobb oldalán egy egyszintes épületbe került a sebészet. Ennek földszintjén 2 műtőterem, előkészítő és sterilizáló is helyet kapott. A súlyos betegek szállítását egy betegszállító felvonó segítette.

A Főépülettel szemben épült fel a 2 emeletes belgyógyászat. Ennek alagsorában tejsterilizálót, földszintjén laboratóriumot és vízgyógyászati termet készítettek. Az emeleti csecsemő osztályon egy „három fülkés Pfaunfler-Escherich féle convense” is elhelyezésre került, a koraszülöttek ellátására. A szemészeti és hietikus osztályon is minden szükséges gyógyeszköz a rendelkezésre állt.

A Főépület bal oldalán kapott helyet a gazdasági épület. Ennek földszintjén, két emelet magasságú főzőkonyha épült gőzfőzésre, gőzmosókonyha, mellékhelyiségek, és fertőtlenítő berendezések kerültek elhelyezésre. Az emeletén voltak a megfigyelő szobák és az átmeneti osztályt.

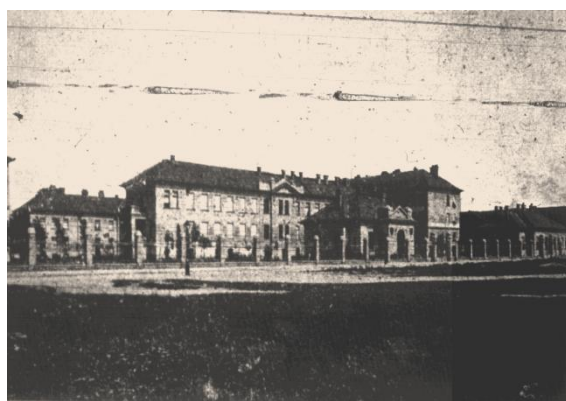

6. kép
A Gazdasági épület és a Belgyógyászat

7. kép
A Főépület és a Sebészet épülete az udvarról nézve

A Delej utca határvonalán épült fel a földszintes fertőző pavilon, melyben két teljesen elkülönített osztály került volt, fertőtlenítő és az inhaláló készülékekkel felszerelve. Szintén erre az oldalra került a ravatalozó épület, mely boncoló helyiséggel és hullakamrával rendelkezett.

8. kép
A Delej utcai front – Fertőző osztály és ravatalozó

Ybl Lajos cikkéből kiderül, hogy a központi fűtéssel, csatornákkal, a korának legmodernebb villanyvilágító és erőátviteli berendezésekkel, villámhárítóval, telefonnal és „villanyos csengővel” felszerelt menhelyet Róth Miksa által festett ablakai díszítették. A külső homlokzatra Zsolnay-féle majolika díszek kerültek, Ligeti Miklós készítette a homlokzati figurális díszeket, és Hein János tájkertész elképzelése valósult meg a kert kialakításakor.

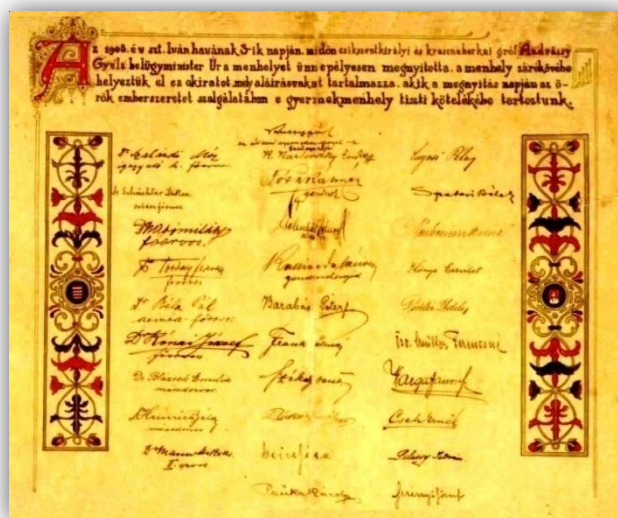

9. kép
Az Állami Gyermekmenhely főépületét díszítő
Zsolnay majolika megmaradt darabja

Az építkezés összköltsége 960.000 korona, mely összeg teljes egészében rendelkezésre állt.

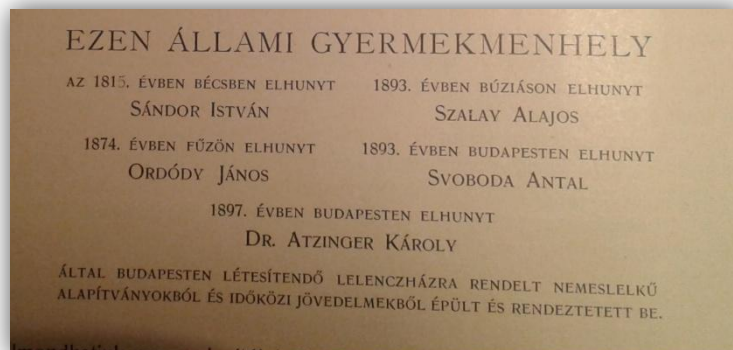
3. A Menhely ünnepélyes átadása

A Menhely átköltözése még 1907. júliusában megtörténik, de ünnepélyes átadásra is sor kerül: 1908. június 4.-én a belügyminiszter, gróf Andrássy Gyula és a kormánybiztos, Ruffy Pál jelenlétében. Ekkor helyezik el az alábbi okiratot az épület sarokkövébe:

10. kép
A megnyitáskor született okirat
(Ruffy Pál, Szalárdi Mór, és több menhelyi orvos aláírásával)

Az alapítók emlékét pedig egy emléktáblán is megőrizték, melyet a főépület lépcsőházában helyeztek el:

11. kép
A Főépület lépcsőházában elhelyezett márványtábla szövege³¹

4. A Menhely élete az I. világháború és a Tanácsköztársaság idején

A Menhely élére 1909 áprilisában **Dr. Szana Sándor**³², a temesvári Állami Gyermekmenhely igazgatója kerül. Az ő vezetése alatt indul meg a Menhely eltervezett munkája, és a társadalmi támogatottságnak köszönhetően kitűnően megfelel a rábízott feladatoknak. Erről az időszakról elég kevés leíró forrást találtam, de a napi sajtóban megjelenő cikkek pozitívan és elismerően szólnak a menhelyi munkáról. Noha 1910 és 1929 között nem tudunk nyomtatásban megjelent évi jelentésről, a Menhely ellátja feladatát, és legjobb tudása szerint intézi a rászoruló gyermekek ügyét.

Az intézet történetét az első világháború idejéről és a Tanácsköztársaság napjairól Barabás Zoltán könyvfejezetéből ismerhetjük meg.³³ E szerint a világháború mérhetetlen nagy feladatot zúdított a Menhelyre. Nemcsak az árván maradt gyermekek ellátásáról, hanem a külföldön internált és onnan hazaszállított, mintegy 2500 gyermek és felnőtt segélyezéséről és továbbutaztatásáról kellett gondoskodni. A háborúba került családapák nélkül rengeteg gyermek éhezett, az országon belüli vándorlás is jelentős volt, és töméntelen menekült kerül a fővárosba. A pénztelenség és a nyomor hatására egyre több gyermek kerül állami gondozásba. A háború vége felé már papírruhával és papírpelenkával próbálják biztosítani a gyerekek ellátását.

³¹ Jelentés az állami gyermekmenhelyeknek 1907-1910 évi munkásságáról (szerk. Ruffy Pál) (1913). – Budapest : Pátria. - 10 p.

³² (1868-1926) Temesvári gyermekorvos, 1904-1909 között a temesvári gyermekmenhely igazgatója. 1909-1921-ig tölti be a fővárosi intézet igazgatói tisztjét.

³³ BARABÁS Zoltán (1928): A budapesti M. Kir. Állami Gyermekmenhely története
In.: Felsődriethomai Pettkő-Szandtnér Aladár (szerk.): A huszonöt éves állami gyermekvédelem emlékkönyve. - [S.I.]: Népjóléti Minisztérium. – 9-27 p.

Az első világháború után az intézet zsúfoltsága szinte elviselhetetlen mértékű. A fertőző betegségek, az alultápláltság elsősorban az 1 éven aluli gyermekek körében követel áldozatokat.

1918-ban az intézet neve „Magyar Állami Gyermekmenhellyé” változik, a Tanácsköztársaság idején pedig a „Magyar Tanácsköztársaság Gyermekkorháza” nevet viseli. Ez az időszak újabb nehézségeket okoz: közel 45%-al nő a felvételek száma. Egyre kevesebb pénz jut élelmezésre, és az ellátásra.

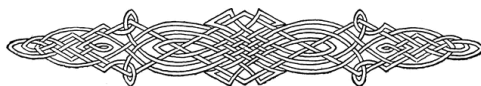
„A végét járta nemcsak a tej, a tojás, zsír, szén, fa, de a papírruha, papírpelenka is.”³⁴

1921-ben nyugdíjba vonul Szana Sándor, aki talán a legnehezebb időszakban vezette a Menhelyet. Munkája, embersége és áldozatvállalása példaértékű volt.

A Trianoni szerződéskötés által Magyarország területének 2/3-a elcsatolásra került. A menhelyek fele más ország fennhatósága alá tartozik, az itt maradt telephelyek gyermekeinek ellátása pedig a Menhely feladata lesz. Az állapotokat jól jellemzi az a tény, hogy egy ágyban már 2, sőt 3 gyermek is fekszik. Nem megfelelő az étel, rengeteg a fertőzés. A megbízott igazgató, **Dr. Torday Ferenc**³⁵, aki a Mária Valéria telepen szerez két használaton kívüli barakkot, így „csak” két gyermeket kellett egy ágyba fektetni. Újabb és újabb barakkok telnek meg, a Népjóléti Minisztérium Pestszenlőrincen és Hűvösvölgyben is házakat szerez a gyermekek elszállásolása céljából – mindhiába. Rengeteg a kanyarós, szamárhurutos, járványos fültőmirígy gyulladásos beteg – és lehetetlen az elkülönítés. Noha ezen időszakban arra is engedélyt kap a Menhely, hogy vérszerinti rokonokhoz is helyezhessék a gyermekeket, a létszám nem csökken. A gazdasági helyzet miatt egyre kevesebb nevelőszülő jelentkezik.

1923-ban bízzák meg **Dr. Damokos Andort**³⁶ a Menhely igazgatásával, de látványos eredményeket ő sem tud elérni.

Csak az 1920-as évek végére, az 1930-as évek elejére javul annyira a gazdasági helyzet, hogy gondolni lehessen fejlesztésekre is. De ez már egy következő fejezet lesz a Menhely életében.

³⁴ BARABÁS Zoltán (1928): A budapesti M. Kir. Állami Gyermekmenhely története
In.: Felsődiethomai Pettkó-Szandtner Aladár (szerk.): A huszonöt éves állami gyermekvédelem emlékkönyve. - [S.I.]: Népjóléti Minisztérium. – 9-27 p. – 15 p.

³⁵ (1871-1942) – gyermekorvos, egyetemi magántanár, az állami menhely főorvosa 1904-től. Ő látja el az igazgatói teendőket 1921-1923-ig.

³⁶ (1867-1931) Udvarhelymegye alispánja, miniszteri tanácsos

A Gyermekmenhely fénykora (1925-1945)

Az Állami Gyermekmenhely történetének második, legfényesebb időszakát **Dr. Barabás Zoltán** igazgató neve fémjelzi. Az általa 1930 óta megjelentetett „Évi jelentések”; a magyar szaklapokban megjelent, gyermekvédelemmel kapcsolatos cikkei, a menhelyen végzett munka népszerűsítése, a menhelyre került gyermekek életének és sorsának nyomonkövetése mind-mind az Ő nevéhez fűződik. Általa sok mindenről tudunk – ám Róla hivatalos úton alig valamit. Csupán egy kormányzói elismerésről tájékoztat a Népegészségügy folyóirat³⁷, valamint a Kormányfőtanácsosok Albumában találhatunk egy oldalnyi életrajzot róla.³⁸ Ám tanulmányairól, családjáról, egyéb körülményeiről nem lehet találni semmi mást.

Sikerült felvennem a kapcsolatot egyetlen élő fiával és fia családjával. Ezúton szeretném megköszönni Dr. Barabás Csongornak, és feleségének Dr. Alkér Máriának, hogy a szükséges adatokat és fényképeket a rendelkezésemre bocsátották, rám időt szakítottak, és felidézték emlékeiket.

1. Barabás Zoltán életrajza

1889. június 10-én, Székelykeresztúron született. Édesapja Barabás Lajos, főgimnáziumi tanár; édesanyja Nick Anna. A székelyudvarhelyi, majd kolozsvári gimnáziumi évek után, 1906 és 1910 között a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem hallgatója. Doktorrá avatására 1911. október 7.-én kerül sor. 1911. december 18.-án középiskolai orvosi- és egészségtan tanári oklevelet is szerez. 1911. végén gyakornoki, majd segédorvosi állást tölt be a budapesti egyetemi Gyermekklinikán, majd a Stefánia Gyermekkórházban. 1913. május 28.-án Budapesten a tisztiorvosi képesítést is megkapja.

12. kép
Barabás Zoltán 1911-ben

³⁷Kormányzói elismerés (1927) Népegészségügy 8. 1082 p.

³⁸Kormányfőtanácsosok albuma (1930) (szerk. Handek K., Weichert Béla) – Budapest : Handek-Weichert, 1930. – 2. köt., 17 p.

Önkéntes katonai szolgálatát Brassóban és Zágrábban tölti. 1914-ben, a háború kitörésekor Przemyslbe vonul be katonának. Erről önéletrajzában így ír:

„ Mindkét ostromban részt vettem. Az elesett várral fogságba jutottam, hol febris exanthematicát³⁹ álltam át, majd a 3. számú helyőrségi kórház fertőző osztályának vezetését bízták rám, s mint ilyen éltem át Przemysl III. ostromát, visszafoglalását, s orosz fogságból szabadulásomat. ”⁴⁰

A háború után továbbra is a fertőző osztály vezetője marad, 1918. március 9.-én történt felmentéséig. Eközben nevezik ki (1918. január) a kolozsvári Állami Gyermekmenhely igazgatójává.

1919-ben köt házasságot Gaál Izabellával. Három gyermekük születik: Csaba (1921-1986 – ortopédorvos), Zoltán (1926-1993 – növénykutató) és Csongor (1931 - aneszteziológus).

13. kép
A Barabás házaspár 1920-ban

1919. november 4.-én Barabás Zoltánt családjával együtt kiutasítják Romániából. Ezután közel egy éven át, díjtalan tanársegéd a budapesti Egyetemi Gyermekklinikán. Másodállást kap a MÁV-nál, és az OTI-ban. 1920. április 1.-én a Népjóléti és Munkaügyi Miniszter az Állami Gyermekmenhelyre rendeli, és 1921 novemberében Barabás Zoltán véglegesen megkapja menhelyi főorvosi kinevezését. 1924 decemberében kapja igazgató-főorvosi megbízatását,, mely hivatalt 1925 januárjában vesz át.

³⁹ kiütéses láz

⁴⁰ BARABÁS Zoltán önéletrajza (1930?) - kézirat

14. kép
A Barabás család 1930-ban

1929-ben a Budapesti Magyar Királyi Pázmány Péter Tudomány Orvostudományi Kara a „Gyermekegyógyászat és népegészségügyi vonatkozásai” tárgykörben magántanárrá képesíti.

1930-ban megpályázza a Szegedi Tudományegyetem Gyermekegyógyászati Tanszékének igazgatói állását, de nem ő nyeri azt el.

Háborúban végzett munkájáért több kitüntetést is kap (Signum laudis a katonai érdemkereszt szalagján [1915], Koronás arany érdemkereszt a vitézségi érdem szalagján [1917], II. osztályú vörös kereszt jelvény a háborús dísszel [1918], Katonai parancsnoksági dicsérő oklevél [1918]).

Szakmai tevékenységét szintén több módon elismerik: 1922-ben a Budapesti Királyi Orvosegyesületnek Budapest – Józsefvárosi Orvostársaság Dr. Bókay János Emlékalapítványának jutalomdíját kapja; 1926-ban Miniszteri, 1927-ben pedig Kormányzói elismerésben részesül. A közegészségügy és a gyermekvédelem területén végzett munkássága elismeréseként 1935-ben a magyar királyi egészségügyi főtanácsosi címmel tüntetik ki.

1921 óta a Budapesti Orvosi Újság állandó referense, majd társszerkesztője. Szerkeszti a Jó Egészség című folyóiratot. 1928-tól a Magyar Gyermekegyorvosok Társaságának titkára.

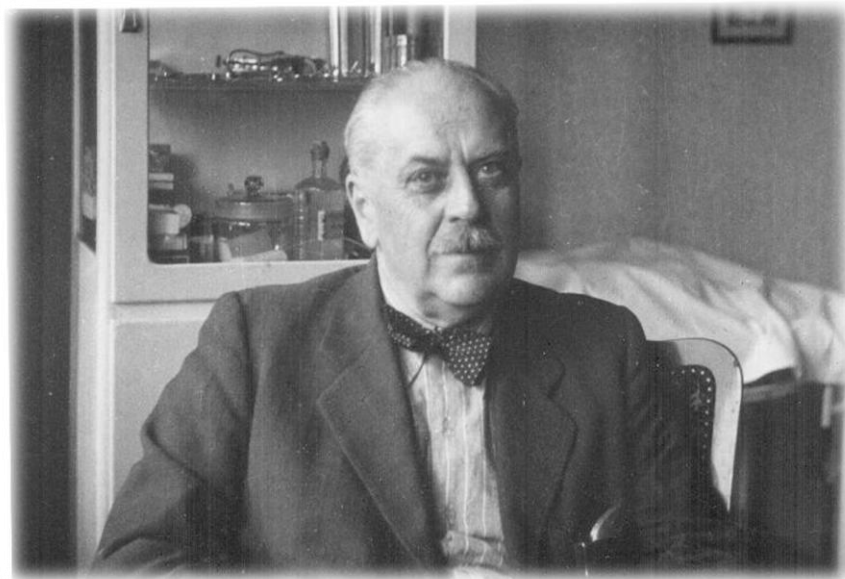
A II. világháború idején is megtesz mindent a rábízottakért, és ennek is köszönhető, hogy a menhely emberáldozatok nélkül éli túl a bombázásokat és Budapest ostromát. A törvényekkel szembeszegülve a Menhely területén bújtatja zsidó származású kollégáit, köztük Makai Endre sebészorvost.

A politikai változások hatására 1946. január 7.-vel felmentik igazgatói állásából, fizetését csökkentik. Az újonnan kinevezett igazgató (Dr. Dobszay László) távollétében még ellátja a helyettesítést, de munkájára már nem tartanak igényt. Végül 1949. június 13.-val nyugdíjazzák, tiszteletdíjas igazgató főorvosként dolgozik tovább. 1949. november 11.-én bízzák meg az újonnan

létrehozott gyermekvédelmi rendszerének „gyermekvédő intézetek haladó demokratikus követelményeknek megfelelő új jogszabályainak” előkészítésével. A munka elvégzése után – 1950. május 8.-án – segédelőadói kinevezést kap, melyet 1952. január 8.-án sorolnak át „Gondozó Intézetvezető Főorvossá” a Pest Megyei Gyermekvédő Otthonban.

Az utolsó hivatalos irat szerint, 1953. január 1.-én az Alföldi utcai Gyermekvédő otthon intézetvezető főorvosává léptetik elő.

1971 júliusában, 82 éves korában hal meg. Temetése 1971. július 17-én volt a Rákoskeresztúri temetőben. Haláláról egyetlen sajtóorgánus sem tesz említést.

15. kép
Dr. Barabás Zoltán az 1960-as években

2. A megfontolt és széles látókörű igazgató

1925-ben, amikor Barabás Zoltán kerül a Menhely élére, elég sok tennivaló vár rá. Visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy nem volt tapasztalat híján, hisz időnként helyettesítette Torday Ferencet annak igazgatósága idején.

(„Torday Feri viszont befogott az igazgatósági teendőkhöz, tekintve, hogy ő nem értett hozzá, míg én Kolozsvárt két év alatt begyakoroltam magam.”)⁴¹

Ahogy a visszaemlékezésből kiderül, már Szana Sándor is Barabás Zoltánt látta volna szívesen a Menhely igazgatójának.

A Minisztériumban közben változások történnek. 1924 decemberében **Pettkó-Szandtner Aladár**⁴² kerül a gyermekvédelmi főosztály élére. Az Ő személyében egy elkötelezett, a

⁴¹ BARABÁS Zoltán visszaemlékezései - kézirat

⁴² (1876-1950) ügyész, államtitkár, miniszteri tanácsos, a gyermekvédelem egyik zászlóvivője

gyermekvédelemre az életét feltevő tisztviselőt választanak, aki személyes barátságot köt Barabás Zoltánnal, és egymást segítve próbálják egyengetni a rászoruló gyermekek ügyét.

Barabás első dolga, hogy a Mária Valéria telepen létesített barakkokat megszünteti. Pettkó-Szandtner eléri, hogy megemeljék a tartásdíjakat, és így 3-4 hónap alatt sikerül a Budapesten rekedt gyerekek nagy részét társ-menhelyekbe, vagy nevelőszülőkhöz adni. Következő feladatként a kórházi részlegen lévő kanyaró járványt kell megfékezni: Barabás, a nehezen előállítható szérum helyett saját vérükkel kezeli a beteg gyerekeket. A halálozás csökken, és ezért a kezelési megoldásért az egyetem magántanári fokozatát is kiérdemli.

Több éves terve valósul meg, amikor 1925 nyarán sikerül először nyaralni vinni a gyermekeket, kondíciójuk feljavítása céljából. Temesváry István egri orvossal egyeztetve, a Minisztérium beleegyezésével és anyagi hozzájárulásával sikerül több turnusban pihenni, és kikapcsolódni vinni az ápoltakat. A következő évben Eger mellett már Tata-Tóvárosban is sor kerül a gyerekek nyaraltatására. Zamárdiban több barakk építésére is lehetőség van (Pettkó-Szandtner Aladárnak sikerül pénzt szereznie rá) – így Zamárdi lesz a Menhely állandó nyaraltató helye.

„Tulajdonképpen mi kezdtük meg a tömeges nyaraltatásokat”⁴³

Barabás Zoltán rendszeresen járja a telepeket, a meglévő telep-felügyelőnők egy részét elbocsájtja, és szigorítja az ellenőrzéseket. Bejelentés nélkül tűnik fel egy-egy telephelyen, és ilyenkor gyakran elkíséri őt Pettkó-Szandtner is. A „vezetőség” látogatásának szokatlansága a szabályok betartásához vezet a legkisebb településen is.

Barabás szerint is ez a közvetlenséget biztosító kapcsolat, a problémák azonnali orvoslási lehetősége jelentette a gyermekvédelem fénykorát.

Ezen időszak alatt több építkezés is történik az Üllői úti Menhely területén: megépül az új kazánház, és az új központi fűtés, felépül a Transzportépület 14 szobával, emeletén pedig a szerzetes ápolónővérek szobáival.

A Zamárdi nyaralótelep is véglegesen elkészül: egy emeletes, 4 földszintes ház, telepörlakás, mosókonyha és mélyfűrésű kút kerül átadásra. Velencén is sikerül egy szabadlevegős iskolát kialakítani.

A gondozónői tanfolyam létesítése is erre a korszakra tehető. Két éves képzés volt, melynek 4 polgári volt az előképzettsége. Óvónők, tanítónők jelentkeztek, így egy idő után rendkívül megemelkedett a személyzet presztízse. Nemcsak a fővárosi, hanem a társ-intézmények számára is képezték e gondozónőket, kik elég magas fizetést kaptak. (Épp ezért tiltva is volt számukra a borralaló elfogadása.)

Ugyancsak Barabás Zoltán érdeme, egy ún. Gyermekvédelmi múzeum felállítása. A fellelt iratok szerint évről-évre gyarapodott, emléket állítva a kezdetektől a gyermekvédelem ügyének. (Ennek a múzeumnak a hollétéről jelenleg nincsenek ismereteim – a háború után már nem történik róla említés. Egy külön kutatás témája lehetne e gyűjtemény előkerítése.)

Még kell még említenünk még a menhelyi orvosok tudományos tevékenységének támogatását, és azt, hogy nagy hangsúlyt fektet Barabás az intézetben működő Orvosi Könyvtár fejlesztésére is. Egy 1935-ös évkönyvben már jelentős gyűjteményről találunk adatokat:

„Berendezés és felszerelés – tudományos felszerelés: 1585 kötetből álló orvosi könyvtár...”⁴⁴

Az igazgató gondot fordít arra, hogy évente beszámoljon (lásd az Évi jelentések-et később) a Könyvtár gyarapodásáról, ajándékozókra (Torday Ferencz, Pettkó-Szandtner Aladár, Kövér Kálmán stb.); ajándékba kapott könyvekről és folyóiratokról; valamint vétel útján beszerezett folyóiratokról. A Menhely oktató tevékenységéhez nélkülözhetetlen gyűjtemény gondos építését, gyarapítását ő végezte.

A háború előtti időszakig a könyvtár az igazgatói irodában került elhelyezésre, amely a főépület első emeletén volt. Itt jutottak hozzá az orvosok a szükséges kötetekhez.

16. kép
Barabás Zoltán (háttérben a Könyvtár köteteivel)

Barabás Zoltán tudományos tevékenysége sem mellékes, sőt.. Számtalan folyóiratban publikál magyar és német nyelven. (A teljesség igénye nélkül: Gyermekvédelem, A gyermekvédelem lapja, Budapesti Orvosi Újság, Népegészségügy, Anya- és Csecsemővédelem című folyóiratokban jelennek meg munkái.) Ismeretterjesztő cikkeket is ír. Több könyvfejezetet jegyez (ezek egy része gyermekgyógyászati, másik része gyermekvédelemmel kapcsolatos.)

⁴³ BARABÁS Zoltán visszaemlékezései - kézirat

⁴⁴ Magyarország gyógyintézeteinek évkönyve 1934. (1935). Budapest: Magyarország Klinikáinak és Kórházainak Szövetsége. – 168 p.

Szerkesztő-írója „A család egészsége” című könyvnek. Az egyetemi oktatáson kívül a Gondozónők tanfolyamán és a Gyermektársaság összejövetelein is tart előadásokat. Rendszeresen meghívják a Rádióba is, a gyermekbetegségekről, gyermekápolásról beszél a rádiós műsorokban. Szakirodalmának gyűjtését folyamatosan végzem, jelenleg több, mint 40 megjelent dolgozatáról tudunk. Évi rendszerességgel beszámol a Menhelyen történekről (közel 40 oldal terjedelemben): e beszámolók eleinte a Népegészségügy folyóiratban, később önálló kiadványként jelennek meg.

Szeretném munkásságát majdan egy bibliográfiában is összefoglalni.

3. Emlékezete?

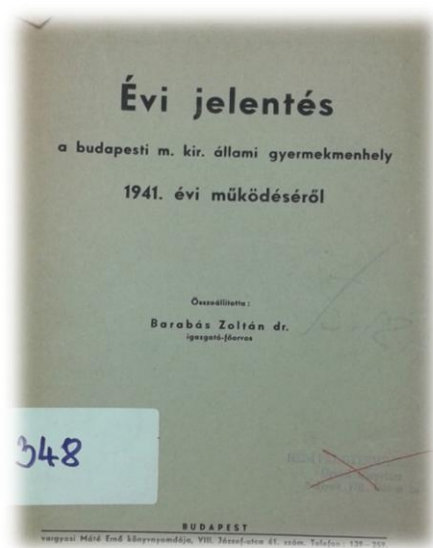
Mint láthatjuk, a menhely tevékenységének felvirágoztatása, a gyermekvédelem ügyének a kor kívánalmaihoz való igazítása, a menhely életének felpozícióba hozása, a szervezett nyaralások bevezetése Barabás Zoltán nevéhez fűződik. Épp ezért nem értem, hogy miért nincs róla semmilyen emlék, semmilyen hivatalos megemlékezés? Neve nem szerepel sem a gyermekvédelem, sem a gyermekorvoslás nagyjai között. Életének momentumai sehol nem hozzáférhetőek. Mi lehet annak az oka, hogy több, mint 20 év áldozatos munkájáról semmilyen emlék nem maradt?

A családdal történt személyes beszélgetésből kiderült, hogy Barabás Zoltán sértetten és mellőzötten élte 1945 után az életét. A Menhely élén bekövetkezett változtatások (politikai? vagy egyéb okok miatt) megalázták és szinte megsemmisítették a volt igazgató önbecsülését és élete munkáját. Nem akartam a visszaemlékező beszélgetésünk során a látszólag még most is fájó sebeken vájkálni, de a történelmi hűség kedvéért szükséges lenne a mellőzöttség okának felkutatása.

Azt gondolom, hogy ezzel a dolgozattal márvalamennyire sikerült kiszakítanom Barabás Zoltán emlékét és életművét a feledés homályából.

4. Élet a gyermekmenhelyen

A menhelyen zajló eseményekről legteljesebben az „Évi jelentés a Gyermekmenhely évi munkájáról” kiadványból tudunk. A Menhely megalapítása utáni években (1903, 1904, 1905, 1906, 1907-1910) kiadott beszámolók elsősorban statisztikai adatokat tartalmaznak, és az adott menhely orvosi és egyéb alkalmazottainak felsorolásait találhatjuk bennük. 1910 – 1929 között nem találtam ilyen jellegű dokumentumot. Barabás Zoltán az, aki először az 1930-as évről készít újra részletes jelentést, mely a Népegészségügy című folyóiratban jelenik meg. A részletes beszámoló - terjedelme miatt - az 1934-es év krónikájától kezdve külön nyomtatott kiadványban jelenik meg.

17. kép
Évi jelentés 1941-ből

Ezen jelentésekből már nemcsak a statisztikai adatokat ismerjük meg, hanem részletes leírást kapunk az intézet életéről.

Így megtudhatjuk, hogy évente sor kerül a minisztériumi ellenőrzésekre, melyek során a Központ mellett a hozzá tartozó telepeket és nyaralóhelyeket is kontrollálják.

A menhelyet gyakran látogatják vendégek: jótékonykodási céllal, külföldi illetve magyar politikusok. Egyben mintaintézmény a különböző védőnői, gimnáziumi, óvónőképző, Vöröskereszt szociális tanfolyamainak hallgatói számára. A menhely vezetőségét gyakran hívják különböző rendezvények, eseményekre – ezzel is elismerve tevékenységüket.

„Több oldalról kaptunk meghívásokat, mely alkalommal az intézet a lehetőségekhez képest képviseltette magát. Így.... az Üllői-úti református templom alapkölletételekor, a Fehér Kereszt Egylet évi Közgyűlésén ...”⁴⁵

A társadalmi szervezetek segítségével például mesedélutánokra, bábelőadásokra is sor kerül az Intézetben.

A hosszabb ideig bent fekvő gyermekek számára iskolai oktatás is zajlik a Menhelyen. Az országban elsőként, 1928-tól egy tanítónő, később lehetőség nyílik rá, hogy egy óvónő és 4(!) tanítónő foglalkozzon a bent fekvő és lábadozó tanulókkal. A jelentésekből kiderül, hogy a tanév végén ezeknek a gyerekeknek nyilvános iskolai bizottság előtt kellett vizsgát tenniük. A vizsgák eredménye nagyrészt kitűnő és jeles.

⁴⁵ BARABÁS Zoltán (1931): Évi jelentés a budapesti m. kir. állami gyermekmenhely 1930. évi működéséről Népegészségügy 12. 290 - 310 p. – 290 p.

Barabás Zoltán emlékiratában is beszámol arról, hogy a jó tanuló gyerekek a Menhellyel szerződéses viszonyban lévő intézetekbe kerültek elhelyezésre, ahol

„tehetett érettségit, végezhetett egyetemet, tanítóképzőt, zeneművészeti főiskolát is.”⁴⁶

Az arra alkalmas gyerekek ipari iskolába kerültek, pl. Esztergom, Vác, Székesfehérvár tanonciskolájában sajátíthatták el későbbi megélhetésüket biztosító foglalkozásukat.

A Gyermekvédő Egyesület szervezésében ún. „slöjd-oktatás” is zajlik az intézetben. Ez tulajdonképpen kézműves foglalkozást jelentett. Az elkészült tárgyakból házi kiállítást is szerveznek a karácsonyi ünnepek alkalmából.⁴⁷

Az intézetből – életkoruk miatt - elbocsátott gyermekek sem felejtik a menhelyet: többen életük következő nagy lépéseihez is segítséget kérnek (álláskeresés, hivatalos ügyintézés) és több olyan esetről is van tudomásunk, hogy az esküvőjükre is meghívják a Menhely képviselőjét. (Ezen meghívásoknak az intézet megpróbál eleget tenni.)

A Menhely nem nagy létszámmal, de annál nagyobb lelkesedéssel működik. A családi hangulatról tanúskodnak az éves jelentések mindegyikében megemlített gratulációk, jubileumok alkalmából való köszöntések. A dolgozói szüreti mulatságok, a betegekkel való közös karácsonyok, a már más intézetekből visszajáró dolgozók ragaszkodása jó légkörről tanúskodik. Ennek létrehozása és fenntartása szintén Barabás Zoltán érdeme.

5. A gyógyító tevékenység – a kórházi rész fejlődése

Eddig elsősorban a Gyermekmenhely gyermekvédelmi szerepéről esett szó. Azonban másik tevékenységéről, a gyermekgyógyításról is meg kell emlékeznünk, különösen azért, mert ez a gyermekkórházi profil teszi majd 1950 után a Menhely utódintézményét Magyarország legnagyobb gyermekkórházává.

A kezdeti időszaktól törvényszerű volt, hogy a Menhelyen csak a beteg, ellátásra szoruló gyermekek maradhattak. Az ő ellátásukra kórházi osztályok alakulnak, ahol az első időben belgyógyászati, sebészeti és szemészeti eseteket látnak el. Az osztályok vezetését állandó orvosok végzik; köztük Szalárdi Mór, Szabó Mihály, Gobbi Gyula. Egyes szakterületek ellátására szakorvosok is besegítettek: pl. Krepuska Géza fülorvos, Temesváry Rezső nőorvos stb.⁴⁸

Az Üllői útra való költözés után az osztályok megmaradnak, és egyre több – és több ágygal

⁴⁶ BARABÁS Zoltán visszaemlékezései - kézirat

⁴⁷ BARABÁS Zoltán im.

⁴⁸ Jelentés az Állami Gyermekmenhelyeknek 1903.-ik évi munkásságáról (szerk. Ruffy Pál) (1905). – Budapest : Schmidl. – 47 p.

rendelkezik a kórházi részleg. Az 1920-as évek végén hazánkban a második kórházépítési program zajlott, melynek következtében:

„... jelentősen kibővülnek ... az állami gyermekmenhelyek gyógyító részlegei.”⁴⁹

A több férőhely lehetővé teszi a fejlesztéseket, és a megfeszített szakmai munkának köszönhetően az intézet egyre lejjebb szorítja az ekkor még számottevő csecsemőhalandóság számarányát. A kórházi osztályokon az 1930-as évek elején már 8 kinevezett orvos, 5 tiszteletdíjas és 4 díjtalan szakember dolgozik.⁵⁰

A fekvőbeteg osztályokon kívül már néhány szakterület járóbeteg rendelőt is biztosít a főépületben.

18. kép
Kórtermi csoportkép

Nem kívánom az összes menhelyi orvos nevét most felsorolni; álljon itt most példának az 1941-es év főorvosainak névsora. Ezzel a listával az akkori kórházi szervezet is látható, mely már sokkal összetettebb és nagyobb, mint a kezdeti időkben.

Belgyógyászati osztály: Barabás Zoltán, Tüdős Endre, Waltner Károly

Sebészet: Makai Endre

Fül-orr-gégeosztály: Róth János

Bőrosztály: Földes Elemér (tanácsadó)

Röntgen laboratórium: Salgó Jenő

⁴⁹ KAPRONCZAY Károly (2001). Kórházak

In.: Fejezetek 125 év magyar egészségügyének történetéből. (szerk. Kapronczay K.) - Budapest: Tarsoly, Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár. - 110-128 p. – 121 p.

⁵⁰ BARABÁS Zoltán (1936): Évi jelentés a m. kir. állami gyermekmenhely 1935. évi munkájáról. – Homok : Csernai, 1936.

Szemészeti járóbetegrendelés: Bendenritter Ferenc

Fogászati járóbetegrendelés: Mihály Gyula

Vegy-, serologiaia-, bacteriologiai laboratórium: Bogárdi Iván

Ideggyógyászati és lélektani laboratórium: Focher László

Prosectura: Simai Artur

Az orvosok szakmai továbbképzését mindig is támogatja az intézet vezetősége: Makai Endre például fél éven át Amerikában (!) van tanulmányúton, Barabás Zoltán Torday Ferenc társaságában a stockholmi gyermekorvos-kongresszuson vesz részt, melynek végeztével még egy hónapon át tanulmányozzák a svéd, dán és norvég gyermekvédelmet.

19. kép
Csoportkép:
Torday Ferenc, Pettkó-Szandtner Aladár, Barabás Zoltán,
Makai Endre és Tüdős Endre (a hátsó sorban a gondozónők)

A Menhely orvosai közül többen az egyetem oktatói: Barabás Zoltán, Tüdős Endre, Torday Ferenc, Waltner Károly.

Az orvosi kar saját belső, továbbképzéséről így ír Barabás:

„A továbbképzés szolgálatában álltak kéthetenként rendszeresen tartott referáló üléseink, hol a külföldi lapokban megjelent szakmunkákat ismertettük, nem egyszer élénk és tanulságos vita kíséretében. A mintegy 1500 kötetből álló orvosi könyvtár nagyobb része dr. Kövér Kálmán hagyományából és dr. Torday Ferenc ajándékából, továbbá a rendszeresen járt 20 heti és havi szakfolyóirat - ... - lehetővé teszi az orvosi karnak önképzését is.”⁵¹

⁵¹ BARABÁS Zoltán (1931): Évi jelentés a budapesti m. kir. állami gyermekmenhely 1930. évi működéséről Népegészségügy 12. 290 - 310 p. – 308 p.

A szakmai felkészültség tehát biztosítva van. Mivel egy minisztériumi engedély alapján lehetőség van arra, hogy osztályonként 4, nem állami gondozott beteget is felvegyen az intézet, megoldható, hogy egy-egy érdekesebb orvosi esetet is tanulmányozhassanak. A magánbetegekről Barabás még ennyit közöl:

*„ még kebelbeli felnőttek elhelyezésére is volt lehetőség – így gondozónők, telep-
felügyelők, minisztériumi alkalmazottak is szívesen befeküdtek osztályainkra. ”⁵²*

A háború és a háború után (1953-ig)

A háború hatása először az ennivaló beszerzésének nehézségeiben volt érezhető. Nehezen sikerül előteremteni a gondozottak ételmét, elsősorban a tej hiánya okozott gondot. Hiányzik a mosószer is.

Az 1941-1943-as „Jelentésekből” tudjuk, hogy több orvost is katonai szolgálatra hívnak be, és az intézet dolgozóinak légvédelmi oktatáson kell részt vennie. Maga Barabás Zoltán is légóvezetői vizsgát tesz. Több orvost helyeznek az intézetbe munkaszolgálatra.⁵³

A háború harcai elől a gondozottakat vidékre menekítik, így nem történik emberéletben kár. Az épületek azonban sérülnek: találatot kap a fő épület egy része, a B épület (Gazdasági épület) egyik szárnya, és a fülészeti osztálynak helyt adó épület is.

20. kép
A bombatalálatot kapott B épület

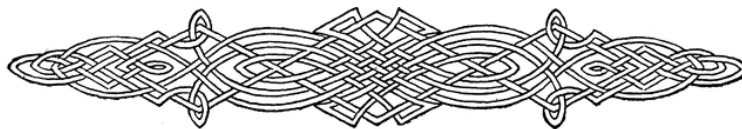
⁵² BARABÁS Zoltán visszaemlékezései - kézirat

⁵³ BARABÁS Zoltán (1944): Évi jelentés a m. kir. állami gyermekmenhely 1943. évi működéséről. – Budapest : Vargyasi.

A háború utáni közvetlen időszakról nincsenek eredeti forrásaink. Régi alkalmazottak elbeszéléséből lehet tudni arról, hogy csupán 1947-re épül fel újra a gazdasági épület, és egy új, korszerűsített fülészeti ún. G épületet emelnek a Belgyógyászati épület mögé.

A szervezeti átalakítások megkezdődnek: az új államapparátus másképp képzei el a gyermekvédelem ügyét. A Menhely neve 1949. január 1.-től Állami Gyermekvédő Intézet lesz. Az intézetben működő ún. Transzport Osztályból Átmeneti Otthon néven új osztály alakult. Ám ennek felügyeletét már nem a Minisztérium látja el, hanem a Pest megyei Tanács, így önálló költségvetését elvették, heti ellátmányból kellett gazdálkodnia. Az Átmeneti Otthon zsúfolttá vált, (noha 80 ágy volt fenntartva a kórházi működés mellett e célra) – ezért szükségessé vált új hely keresése. Az Átmeneti Otthont előbb a Donát utcába, majd az Alföldi utcába helyezik át. A felvételi iroda és a teljes adminisztráció azonban még mindig az Üllői úton zajlik – csak épp más irányítás alatt. Ez elég sok problémát is okoz. Egyre inkább szükségessé válik, hogy a gyermekvédelmi és a gyermekkórházi funkció kettéváljon. Az ágyszámok további növelésével gyermekkórház szerveződik, mely 1954-től Bókay János Gyermekkórház néven működik tovább. Ekkor már 555 ágy áll készenlétben, a beteg gyerekek fogadására.⁵⁴ A nevet – az I. Gyermekklinika kérésére – 1957-ben Heim Pál Gyermekkórházra változtatják. Az ország legnagyobb gyermekkórháza jön ekkor létre, mely a mai napig is biztosítja a gyermekek magas színvonalú orvosi ellátását.

A vezetésben bekövetkező változások első dátuma: 1946. január 7. Ekkor nevezik ki Dobszay Lászlót⁵⁵ a Menhely igazgatójává. Az újjáépítés és az újabb szakterületek kórházba szervezése történik meg igazgatása alatt. Őt koholt vádak alapján 1952-ben bebörtönzik, majd kényszermunkára ítélik. 1952-1953 között nincs megbízott igazgatója a Gyermekvédő Intézetnek. 1953. decemberében kerül a Kórház élére Sárkány Jenő⁵⁶; aki 1978-ig tölti be ezt a posztot. Az ő igazgatása alatt a már Menhelyen is működő rendelőintézetet nagy forgalmú „poliklinikává” fejlesztik, és a kórház egyre szélesebb spektrumú szakterületeken várja a gyógyítandó betegeit. A kórházi korszak történetének feldolgozása azonban már nem fér bele ennek a dolgozatnak a kereteibe.

⁵⁴ GORÁCS Gyula (1982): A Heim Pál Gyermekkórház és Rendelőintézet
Egészségügyi Munka 29. (2) 33-35 p.

⁵⁵ (1904-1983). gyermekorvos, egyetemi tanár, előbb a gyulai Gyermekmenhely igazgatója

⁵⁶ (1913-1990) gyermekgyógyász, egyetemi tanár, a Heim Pál Kórház igazgatója

Befejezés

Amikor 1978 decemberében, a metró építésére hivatkozva az Állami Gyermekmenhely eredeti főépületét lebontották – nem csak maga az épület tűnt el, hanem vele együtt a menhely szellemisége is.

A dolgozatom témájának kiválasztásakor nem is sejtettem, hogy mekkora mennyiségű – ám mégis mennyire nehezen felkutatható forrás emlékezik meg a gyermekvédelem e legerősebb bázisáról. 1950-től, miután a Gyermekmenhely nevében is megszűnt létezni, alig találunk említést róla. Épp ez, az akkor még kevésnek hitt anyag indított arra, hogy mélyebben beleássam magam a Menhely irodalmába. Az 1907-1945 közötti időszakban született dokumentumokban azonban nem várt és nem remélt kincsekre bukkantam – melyekből egy korának legmodernebb, legemberségesebb intézménye rajzolódott ki előttem. A feltalált napilapok cikkeiből a társadalomban meglévő elismerés és támogatás is kiderült számomra. (Ezen cikkek feldolgozására azonban valóban több időre lesz szükség.) A főleg az 1920-as, 1930-as években fénykorát élő intézet a kormányzat jóindulatát is élvezte, ennek köszönhetően az árva vagy elhagyott gyermekek ellátását és elhelyezését maximálisan meg tudta oldani. A Menhely irányítói hivatásukként tekintettek a gyermekvédelemre, és mindent megtettek a kis elhagyottak megsegítéséért. Munkájuk társadalmi, sőt európai elismeréséről is tudunk. Mindez azonban a feledés homályába merült. Vajon miért? A választ sajnos még nem tudom megfogalmazni. A levéltári források felkutatásával, az esetleges minisztériumi iratok megtekintésével talán egyszer sikerül a kérdésre felelni.

Eredeti tervemet mindenképp szeretném megvalósítani: Az intézetre vonatkozó bibliográfia elkészítése emléket állítana az Állami Gyermekmenhelynek. Ugyan így, Barabás Zoltán tudományos tevékenységének ismertetése is a megőrkítés eszköze lehet.

A múlt hétköznapijainak, intézményeinek ismerete segít megérteni a történelem adott korszakait. Remélem, dolgozatommal valamennyit én is hozzájárultam ehhez.

Felhasznált irodalom

- BARABÁS** Zoltán (1928): A budapesti M. Kir. Állami Gyermekmenhely története
In.: Felsődiethomai Pettkő-Szandtner Aladár (szerk.): A huszonötéves állami gyermekvédelem emlékkönyve. - [S.I.]: Népjóléti Minisztérium. – 9-27 p.
- BARABÁS** Zoltán önéletrajza (1930?) - kézirat
- BARABÁS** Zoltán visszaemlékezései - kézirat
- BARABÁS** Zoltán (1931): Évi jelentés a budapesti m. kir. állami gyermekmenhely 1930. évi működéséről
Népegészségügy 12. 290 - 310 p.
- BARABÁS** Zoltán (1936): Évi jelentés a m. kir. állami gyermekmenhely 1935. évi munkájáról.
Homok : Csernai, 1936.
- BARABÁS** Zoltán (1944): Évi jelentés a m. kir. állami gyermekmenhely 1943. évi működéséről.
Budapest : Vargyasi.
- BÓKAY** János (1935): A forgóládák a régi lelencházak szolgálatában
Any- és Csecsemővédelem. 8. 234-244 p.
- BOSNYÁK** Zoltán - **EDELSHEIM-GYULAI** Lipót (1909):
Le droit de l'enfant abandonné et le système hongrois de protection de l'enfance. – Budapest : Atheneum.
- Budapest** Székesfőváros Törvényhatósági Bizottsága Közgyűlési Jegyzőkönyve (1904.) .
<http://archivportal.arcanum.hu/>. – Hozzáférés 2014. december 20.
- CSORNA** Kálmán: A gyermek és ifjúságvédelem történeti fejlődése
In.: CSORNA Kálmán (1929): A szociális gyermekvédelem rendszere. – Budapest : Eggenberger. – 17-29 p.
- DEUTSCH** Ernő(1908): Árvaházakról. – Budapest : Wodianer.
- DEUTSCH** Ernő (1912). Lelencházakról és árvaházakról
In.: Közlemények a gyermekvédelem és gyermekhygiene köréből. - Budapest: Posner és fia. 29-55. p.
- DICKMANN** Mátyás (2001): A fővárosi Gyermek- és Ifjúságvédő Intézet (GYIVI) története
Család-Gyermek-Ifjúság 10. (3) 4-9 p.
- GORÁCS** Gyula (1982): A Heim Pál Gyermekkorház és Rendelőintézet
Egészségügyi Munka 29. (2) 33-35 p.
- Gyermekvédő** intézetek Magyarországon (1899). – Budapest : Pesti.
- Jelentés** az Állami Gyermekmenhelyeknek 1903.-ik évi munkásságáról (szerk. Ruffy Pál) (1905).
Budapest : Schmidl.

Jelentés az állami gyermekmenhelyeknek 1906. évi munkásságáról (szerk. Ruffy Pál). (1908)
Budapest : Pátria.

Jelentés az állami gyermekmenhelyeknek 1907-1910 évi munkásságáról (szerk. Ruffy Pál) (1913).
Budapest : Pátria.

KAPRONCZAY Károly (2001). Kórházak
In.: Fejezetek 125 év magyar egészségügyének történetéből. (Szerk. Kapronczay K.)
Budapest: Tarsoly, Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár. - 110-128 p.

Kormányzói elismerés (1927) Népegészségügy 8. 1082 p.

Kormányfőtanácsosok albuma (1930) (szerk. Handek K., Weichert Béla) – Budapest :
Handek-Weichert, 1930. – 2. köt.

Magyarország gyógyintézeteinek évkönyve 1934. (1935). Budapest: Magyarország Klinikáinak és
Kórházainak Szövetsége.

RUFFY Pál (1914): Az állami gyermekvédelem. – Budapest : [K.n.]. – 362 p.

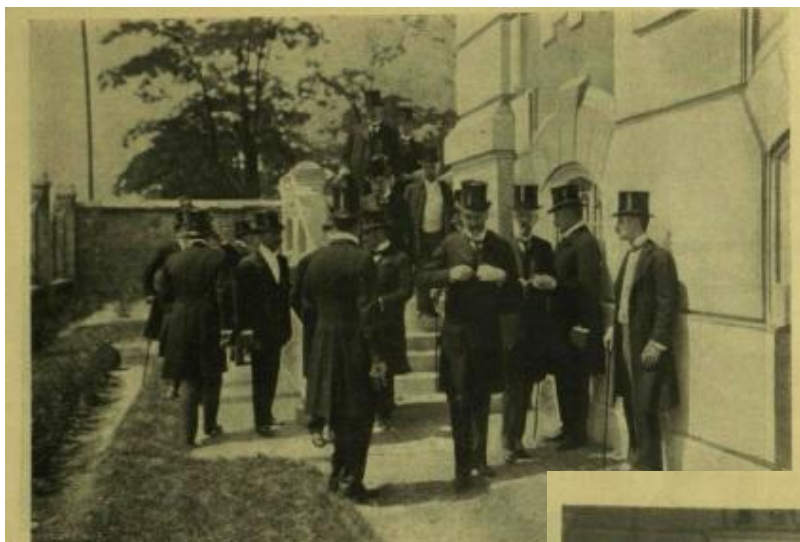
RUFFY Pál (1928): A magyar állami gyermekvédelem kialakulása
In.: Felsődiethomai Pettkő-Szandtner Aladár (szerk.): A huszonötéves állami
gyermekvédelem emlékkönyve. - [S.I.]: Népjóléti Minisztérium. – 227-260 p.

SZALÁRDI Mór (1892): Néhány szó a lelenczház történetéhez. – Budapest : Mezei.

SZALÁRDI Mór (1900): Az elhagyatott gyermekek ügye Magyarországon
Gyógyászat 40. (32) 5-8 p.

YBL Lajos (1909): Az állami gyermekmenhely Budapesten
Építő Ipar 33. (1) 1 p.

Melléklet 1.

Az Állami Gyermekmehely ünnepélyes átadása
(Vasárnapi Újság 1908. 55. (25) 512-513 p.)

Melléklet 2

medicinis promouit

Hivatalos bizonyítvány.

Alulírott bizonyítom, hogy a kolozsvári

Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Tanácsa

Barabás Zoltán urat

folgó évi október hó *7-én* az orvos-

tudományok doctorává avatta.

Kolozsvár, 1911. évi október hó 9-én.

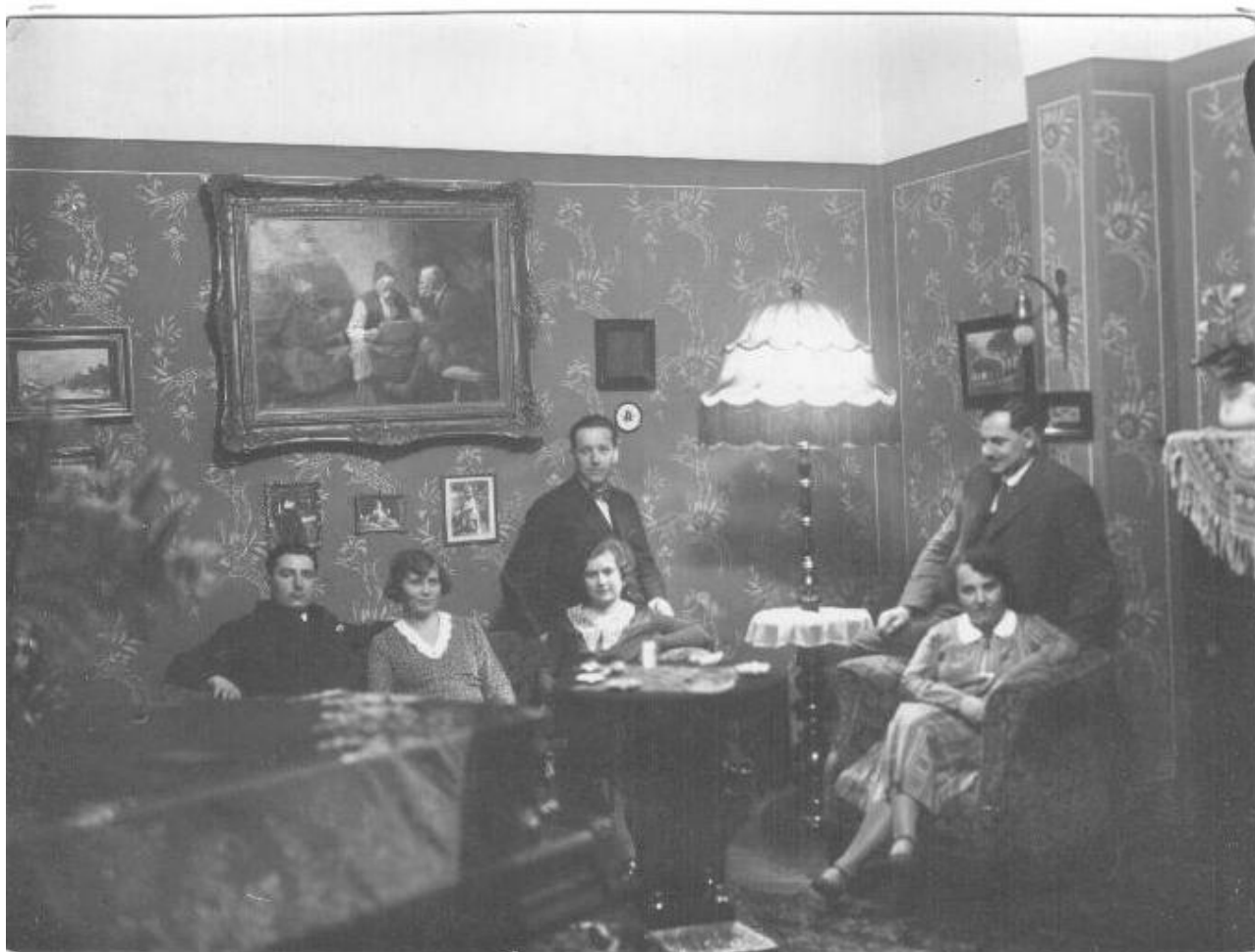
Studenka Gusztáv

e. i. Rector.

NYITAI E. ALBERT NYOMDÁSA, KOLÓZSVÁR

Barabás Zoltán doktori diplomája
(A Barabás családtól)

Melléklet 3.

Barabás Zoltán és családja a Menhely épületében lévő szolgálati lakásban

Melléklet 4..

Budapest, 1935. június hó 24-én.

Kedves Zoltánom!

Miként tudod, szolgálati időm letelt és nyugalomba kell mennem. Helyet kell adni a fiatalságnak. Eltávozásom alkalmával szívesen gondolok vissza egy évtizednél hosszabb együttműködésünkre és azokra az értékes szolgálatokra, melyeket a gondozásomra bízott gyermekvédelemnek tettél.

Fogadd értük meleg kézzszorításomat és tolmácsold kérlek köszönetemet minden egyes munkatársadnak, akik mindenkor önzetlen, igaz ügyszeretetüknek adták tanujelét.

Lázár gondnok úrnak külön írtam.

Őszinte barátsággal üdvözöllek:

Pettkó-Szandtnér Aladár nyugdíjba vonulásakor Barabás Zoltánhoz írt levele
(levél: a Barabás családtól
kép: kepkonyvtar.hu)

Melléklet 5.

M.kir. belügyminiszter.

1255 szám.
eln.

A Kormányzó Ur Ö Főméltósága az 1935. évi március hó 6. napján kelt legfelsőbb elhatározásával - hivatali elődöm előterjesztésére - Nagyságodnak a közegészségügyi szolgálat terén kifejtett értékes munkássága elismeréséül a magyar királyi egészségügyi főtanácsosi címet adományozni méltóztatott.

Erről Méltóságodat örvendetes tudomás végett értesítem.

Budapest, 1935. évi március hó 9. -én.

Kormay

Nagyságos

dr. Barabás Zoltán urnak,
egyetemi magántanár, a budapesti m.kir. állami gyermekmenhely
igazgatója

B u d a p e s t.

Értesítés Barabás Zoltán egészségügyi főtanácsosi kinevezéséről
(a Barabás családtól)

A felhasznált képek forrásai

1. kép A magyar gyermekvédelem rendszerét ismertető könyvcímlapja
Internet Archive <https://archive.org/details/ledroitdelenfant00bosn>
2. kép A Tűzoltó utca 7-9. szám épülete - ma
Google Képek
3. kép Állami Gyermekmenhely helyszínrajza
YBL Lajos (1909): Az állami gyermekmenhely Budapesten
Építő Ipar 33. (1) 1
4. kép A Menhely főépülete az Üllői úton
YBL Lajos im.
5. kép A Főépület és emeletének alaprajza
YBL Lajos im.
6. kép A Gazdasági épület és a Belgyógyászat
YBL Lajos im.
7. kép A Főépület és a Sebészet épülete az udvarról nézve
YBL Lajos im.
8. kép A Delej utcai front – Fertőző osztály és ravatalozó
YBL Lajos im.
9. kép Az Állami Gyermekmenhely főépületét díszítő Zsolnay majolika megmaradt darabja
saját felvétel
10. kép A megnyitáskor született okirat (Ruffy Pál, Szalárdi Mór, és több menhelyi orvos
aláírásával)
a Heim Pál Gyermekkorház archívuma
11. kép A Főépület lépcsőházában elhelyezett márványtábla szövege
Jelentés az állami gyermekmenhelyeknek 1907-1910 évi munkásságáról
(szerk. Ruffy Pál) (1913). -Budapest : Pátria.- 10 p.
12. kép Barabás Zoltán 1911-ben
a Barabás családtól
13. kép A Barabás házaspár 1920-ban
a Barabás családtól
14. kép A Barabás család 1930-ban
a Barabás családtól
15. kép Barabás Zoltán az 1960-as években
a Barabás családtól
16. kép Barabás Zoltán (háttérben a Könyvtár köteteivel)

Kormányfőtanácsosok albuma (1930) (szerk. Handek K., Weichert Béla) – Budapest : Handek-Weichert, 1930. – 2. köt. – 17 p.

17. kép Évi jelentés 1941-ből
 a Heim Pál Gyermekkorház Könyvtárából
18. kép Kórtermi csoportkép
 a Heim Pál Gyermekkorház archívuma
19. kép Csoportkép: Torday Ferenc, Pettkó-Szandtner Aladár, Barabás Zoltán, Makai
 Endre és Tüdős Endre (a hátsó sorban a gondozónők)
 a Barabás családtól
20. kép A bombatalálatot kapott B épület
 a Heim Pál Gyermekkorház archívuma